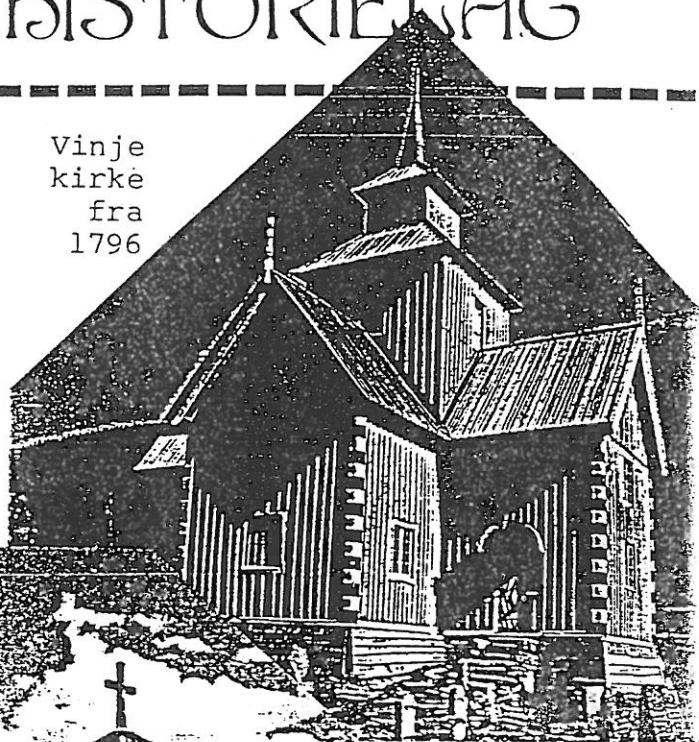

NYTT FRA GRENLAND ÆTTEHISTORIELAG

Nr. 25. Februar 1991

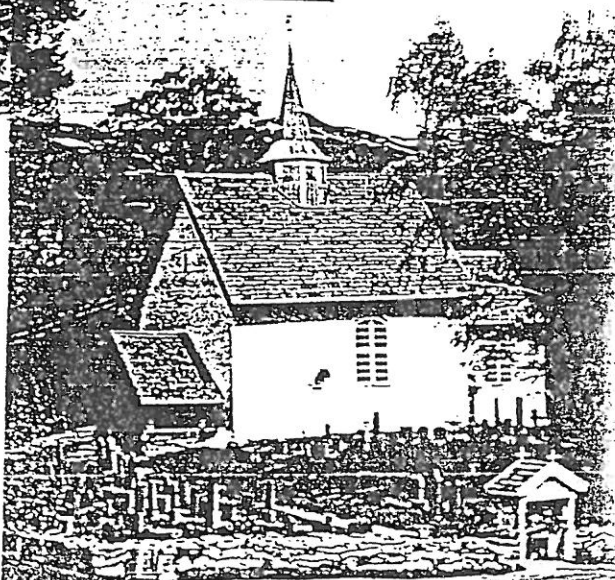
Vinje
kirke
fra
1796

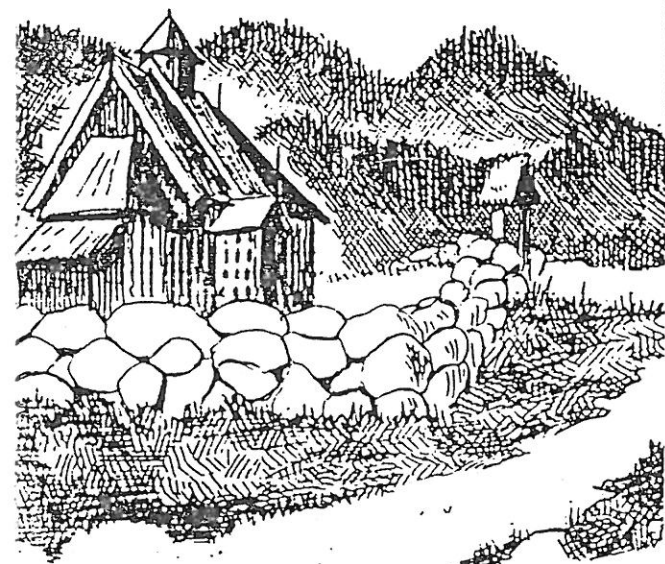
Kviteseid
gl. kirke
fra ca. 1100

Moland kirke
i Fyresdal,
riktignok
fra nyere tid
(ferdig 1843).

Seljord
kirke
fra ca
1100

Enn gamle stavkyrkje, bygd ca. 1175 og riven i 1833.

Etter et par år med forberedelse ved I.S.

INNHold - NR.25 FEBRUAR 1991.

ET PRESTEDYNASTI FRA ØVRE TELEMAR (2).....	SIDE	3
GRenLAND ÆTTEHISTORIELAGS ARKIV pr.1/1-91.....	"	5
SPØRSMÅL OG SVAR.....	"	8
GIFTEMÅL.....	"	8
FRA DEN NORSKE RETTS HISTORIE.....	"	9
PRØV DINE KUNNSKAPER I GOTISK SKRIFTLESNING.....	"	10

REDAKSJONSKOMITE:

THOR GUNDERSEN, SIVERT URNES VEI 55, 3700 SKIEN	TLF.522784
ROAR F. NESSE, HÅVUNDV. 377, 3900 PORSGRUNN	" 501087
DAG STRAUME, CAMILLA COLLETS VEI 13, 3700 SKIEN	" 521847
PER CHR. SVENDSEN, HOVET RING 55, 3900 PORSGRUNN	" 512416

PÅMELDING AV NYE MEDLEMMER, HENVENDELSE:

ALF GRANLY, GRAVAVEIEN 52, 3940 HEISTAD	TLF. 549052
---	-------------

ET PRESTEDYNASTI FRA ØVRE TELEMARK II.

Hans Amundsen var, som nevnt i min forrige artikkel, prest i Fyresdal gjennom mange år, sannsynligvis fra 1611 til 1642. Han hadde fire sønner som ble prester, tre av dem i Telemark. Den fjerde, Christen Morland, ble prest i Tønsberg. J. L. Qvisling mener at han kan være far til Anders Okristenssøn Morland, som var sogneprest i Aurdal og prost i Valdres og Hallingdal. La oss se nærmere på de tre andre brødrene, Amund Morland, prest i Kviteseid, Jacob Morland, prest i Fyresdal, og Verner Morland, prest i Tinn. Disse fire er femte generasjon i dette prestedynastiet.

V. AMUND HANSEN MORLAND.

Amund Morland fikk sin utdannelse ved Roskilde skole, der han var ferdig i 1645. Han fikk et presteembete allerede i 1649, sannsynligvis som kapellan hos Kviteseid-presten hr. Peder Povlsen Paus. Paus døde i 1653, og hans unge kapellan overtok både embetet og presteenka, Johanne Madsdatter. Slikt var vanlig på den tiden. De to ble viet av Seljord-presten Zacharias Schanke den 18. nov. 1655. Hvor lenge hun levde, vet jeg ikke, men hr. Amund må senere ha blitt gift med en Åse, som bodde på prestenkesetet Kråkenes i 1706 (sal. hr Amund Morlands). Datteren Susanne Amundsdatter ble gift med kapellanen Hans Povlsen Paus, sønnesønn til den tidligere sognepresten hr. Peder Povlsen. Med dette giftemålet var Telemarks to mest kjente presteslekter forenet. Det ble også avtalt at Hans Paus skulle etterfølge hr. Amund i stillingen, og i 1700 ble han ganske riktig prest i Kviteseid, en stilling han hadde i 15 år. Susanne satt som presteenke på Kråkenes i Vrådal i mange år. Hun døde imidlertid på Neset i 1747.

De fikk tre barn sammen, Peder, Christen og Amandus. Peder Paus ble gift med sin kusine Hedvig Coldevin Corneliusdatter, og blant deres barnebarn var Christiane Hansdatter, gift med en senere sogneprest i Kviteseid, hr. Niels Windfeld. Christen Paus ble gift med en prestedatter fra Gjerstad, Ellen Hansdatter, og blant deres barn var Hans Christensen Paus, kapellan i Seljord og senere sogneprest i Sauherad. Deres tredje sønn, Amandus Hansen Paus, ble stamfar til en rekke kjente storbondeslekter i Telemark

V. Werner Hansen Morland.

Werner Morland ble prest på Tinn i 1661. Også han måtte love å gifte seg med enka etter den forrige presten, forteller Zacharias Schanke. Men det ser ut til at Werner angret på dette løftet, og saken ble brakt fram for tinget. Året etter måtte prosten igjen reise til Tinn for å prøve å ordne saken, men det ser ut til at verken hr. Werner eller presteenka Kristina Nilsdatter ønsket dette giftemålet. Det hele endte med at Kristina skulle ha de visse og uvisse inntektene av Mæl kirke. Dermed var hun forsørget, og hr. Werner slapp unna det løftet han hadde måttet gi.

Werner Morland var nok ikke noen lett mann å omgås. Ganske snart etter at han kom til Tinn, kom han i krangel med bøndene om rettigheter, og han førte også prosess om en eiendom. På et ting på Mårheim i 1672 måtte prosten rydde opp i forholdene mellom presten og almuen. På direkte spørsmål fra hr. Werner selv

svarte alle "at han inden kirken tilbørlig og kjærlig var". Men bare fire år senere beskyldte den samme almuen ham for gudstjenesteforsømmelse, bespottelig adferd og tale og for å ha tatt større avgifter enn han hadde lov til. Werner Morland skal da også ha vært svært rik.

I februar 1677 holdt presten visitas i Atrå, og da fikk han igjen høre stygge klager på hr. Werner. Men presten satt nå likevel i stillingen sin til han døde i 1682, etter lang tids sykeleie.

V. Jacob Hansen Morland.

Jacob Hansen ble født i 1619, og liksom sine brødre tok han navn etter prestegården Morland (eg. Moland) i Fyresdal, hvor han vokste opp. Han ble også selv sogneprest i Fyresdal, sannsynligvis i 1653. Før dette var han residerende kapellan i Skien, hvor han sannsynligvis etterfulgte den senere så kjente sognepresten i Lårdal, Fredrik Blom. Morland- og Blom-slektene ble forøvrig senere knyttet sammen ved giftemål. Mens han var i Skien, begynte hr. Jakob å samle seg formue. I lensregnskapene for 1652 nevnes han som eier av 5 huder i Mustvedt og Sneltvedt i Gjerpen. Senere ser vi at han stadig driver med gårdhandel, Vasbø i Fyresdal, Flom i Flåbygd, Midtgarden og Utabjå i Byrte, og Skree i Veum i Fyresdal, hvor han også kom til å bo noen år.

I Jakob Morlands tid ble det bygd nye kirker i Moland og Heglands sogn i Fyresdal. Den nye Moland hovedkirke ble av Wille betegnet som "den smukkeste i øvre Telemarken". Den sto til 1841.

Hr. Jakob var første gang gift med Susanne Mikkelsdatter Lindegaard, som døde ca. 1670. Presten giftet seg igjen temmelig snart, men ikke snart nok. Hans nye kone, Kirsten Henriksdatter Borregaard, fikk nemlig et barn temmelig kort tid etter, og hr. Jakob ble suspendert og deretter avsatt i begynnelsen av 1672.

Fram til 1676 bodde Jakob Morland på Skree i Veum, men dette året ble han tatt til nåde igjen. Det er imidlertid ingen tvil om at han ble degradert. Han fikk nemlig ikke Fyresdal tilbake, men måtte nøye seg med det langt fattigere Vinje prestegjeld, som han hadde til 1692. Han hadde godt ord på seg og styrte kallet med stor dyktighet. Han drev også fortsatt med gårdhandel, og han må ha vært en meget rik mann.

Hr. Jakob hadde to sønner, Hans, skriver i Nedre Telemark, og Sivert, og tre døtre, Alhed, gift til Nordbø i Nissedal, Barbara og Susanne Vibeke. Den sistnevnte ble gift med hr. Jakobs kapellan Abraham Øvislin, som kom til Vinje i 1689 og som på svigerfarens søknad ble sogneprest i Vinje i 1692.

Det ble altså Susanne Vibeke, oppkalt etter farmoren Susanne Arnesdatter, som ved sitt giftemål med Abraham Lauritsen Øvislin skulle komme til å føre tradisjonene videre. Deres sønn var Laurits A. Øvislin, som i 1721 ble kapellan hos sognepresten i Fyresdal, mag. Peder Bloch. Han ble også gift med Blochs eldste datter Anne Jørgine. Fra disse stammer en rekke kjente Telemarksslekter. Etter svigerfarens død i 1723 bestyrte Laurits Øvislin et par års tid Kviteseid sognekall under mag. Otto Stouds suspensjon. I 1727 ble han imidlertid sogneprest på Tinn, og dette embetet hadde han til sin død i 1756.

HÅNDSKREVNE OG MASKINSKREVNE KILDESKRIFTER FRA TELEMAR.

Manntall og folketellinger. (gotisk håndskrift)

Manntall	1664/1666	Nedre Telemark	Prestenes manntall
Manntall	1664/1666	Nedre Telemark	Sorenskr. manntall
Manntall	1664/1666	Øvre Telemark	Prestenes manntall
Manntall	1664/1666	Øvre Telemark	Sorenskr. manntall
Gårds- manntall	1725/1729	Eidanger med Brevik og Porsgrunn	
	1730	Hjartdal	
	1730	Sauherad	
	1730	Seljord	
	1730	Tinn	
Skatte- manntall	1762	Solum, Porsgrunn Vest, Mælum, Holla.	
	1762	Gjerpen, Eidanger, Brevik, Porsgrunn Øst, Bamble, Langesund.	
	1762	Drangedal, Tørdal, Sannidal.	
	1762	Bø, Saude, Hitterdal.	
Gårds- manntall	1782	Nissedal, Treungen, Flåbygd, Vrådal, Sundbygden, Morgedal, Dalene, Ordal, Ås, Sandlandsgrend.	
	1784	Bradsbergkleven.	
Folke- telling	1801	Hele Telemark i Gotisk håndskrift	
	1801	Hele Telemark i EDB utskrift med register.	
	1815	Skien	
	1815	Østre og Vestre Porsgrunn (3 hefter)	
	1815	Fyresdal	
	1815	Fladtdal, Seljord, Åmotsdal.	
	1825	Skien	
	1825	Østre og Vestre Porsgrunn.	
	1855	Drangedal.	
	1865	Gjerpen.	
	1900	Skien (kun hovedpersoner).	
Manntall	1762, folketelling 1801, 1855, 1865	Drangedal.	

Skiftehortregister. (vanlig håndskrift)

Dette er korte utdrag av skifteprotokollen med avdødes navn og dødsdag samt nærmeste arvingers navn og alder. Kortene er samlet alfabetisk på gårdsnavn.

BAMBLE SORENSKRIVERI 1665-1837, omfatter sognene Bamble og Langesund, Eidanger, Østre Porsgrunn, Brevik, Gjerpen med Osebakken, Slemdal (Siljan), Sannidal og Skåtøy, Drangedal og Tørdal.

KRAGERØ 1731-1799.

SKIEN 1693-1713

NEDRE TELEMAR 1690-1810

ØVRE TELEMAR ØSTAFJELDSKE 1668-1719

ØVRE TELEMAR VESTAFJELDSKE 1689-1821

Skifteregister.

GJERPEN 1695-1895. Kronologisk oversikt over hovedpersonens navn i skifteprotokollen.

Forts.

GRENLAND ÆTTEHISTORIELAGS ARKIV' SIDE 2.

Diverse fra Telemark.

Avskrift av Gjørpen Kirkebok 1681-1746.
Avskrift av kyrkjebok for Drangedal og Tørdal 1697-1720.
Avskrift av kirkebok for Eidanger 1814-1831.
Lammers menighet i Skien og omegn, stiftet 1860, medlemsfortegnelse.
Det Kgl.danske landhusholdn.selskab 1769- Reg. for Telemark.
Diverse fra Eidanger, Porsgrunn Brevik, ekstraskatt, skifter m.m.
Rulle fra nedre Telemark 1697.
Personfortegnelse 1773, Gjørpen, Skien, Porsgrunn, Slemdal (Siljan).
Gamle norske kart. Telemark Fylke
Gård og personregister for Gjørpen.
Forslag til ny skyldlægning for Gjørpens Herred 1866.

TRYKTE KILDESKRIFTER.

Regesta Norvegica, bind 1-5, 822-1350.
Norske regnskaber og jordebøger fra det 16de årh. Bind I og II.
Norske herredags dombøger, første rekke, bind I-IV, 1578-1604.
Navneregister for bind I-IV, samt tillegg til 1.-4. rekke.
Oslo Kapitels forhandlinger 1609-1616.
Oslo Kapitels kopibog 1606-1618.
Overhoffrettsdomar I 1667-1679.
Norske kongebrev, bind I 1660-1670, 5 bind + register.
Norske kongebrev, bind II 1670-1680, 4 bind + register.
Norske kongebrev, bind III 1680-1685, 3 bind + register.
Norske kongebrev, bind IV 1686-1689, inkl.saks/steds og personreg.
Norske Gaardnavne, Fællesregister.
Norske Lensrekneskapsbøger 1548-1567, bind I, II, III og VI.
Olav Engelbriktssons Rekneskapsbøger 1532-1538.

Manntall etc.

Skattematrikkelen av 1647, bind VI, Vestfold fylke.
Skattematrikkelen av 1647, bind VII, Telemark fylke.
Mandtal 1807, Fredrikstad by, Vaterland m.m.
Eksamnasjonsmandtal 1732, Kongsberg Sølvverk.
Fanteportegnelsen av 1845.
Emigranter fra Østlandet over Bergen havn 1874-1920.
Utvandring från Norge till Tanum (Sverige).

Borgerbøker.

Borgerbok for Tønsberg 1661-1734.
Borgerbok for Halden 1682-1772.
Borgerbok for Christiania 1698-1 99.
Borgerbok for Skien, Porsgrunn, Brevik 1714-1844.

Biografier.

Militærbiografier 1628-1814, Ovenstad.
Fortegnelse over sorenskrivere 1591-1814, Olavsén.

Forts.

GRENLAND ÆTTEHISTORIELAGS ARKIV, SIDE 3.

Slektshistorie.

Skiensslekten Ordning-Boyesen, Rikard Berge og Elisa Tandberg.
Tron Halvorsens og Anne Kristine Nielsdtr's slektshist. G.Åsetre.
Runer på ættebautaen, Ætta til Gunhild Andersdtr. Hørte, J. Hvitsand.
Slektsregister Kongsberg. Oline Hansdtr. og Ahl Kain Pedersen.
Stavern-slekter fra 1700 til 1900. Helene Dahl.

Tidsskrifter.

Historielaget for Telemark Og Grenland 1918-1946.
Norsk slektshistorisk tidsskrift, bind 24-27, 1973-1980.
Heimen 1980-1983.
Kragerø og Skåtøy 1980-1983.
Runar, slektshistorisk tidsskrift for Østfold, 4 eks. 1982-1986.
Telemark Historielag, årsskrifter 1980-fortsetter.
Gjallarhorn, sletshistorielaget Vestfold/Buskerud, 1988-fortsetter.
Nytt fra Grenland Ættehistorielag, 1978- fortsetter.
Diverse småskrifter fra Riksarkivet, Norsk Lokalhistorisk Inst.

Arkivopplysninger, bibliografier.

Austagder bibliografien.
Register over kyrkjebøker fra Telemark.
Liste over mikrofilm i Austagderarkivet
Liste over papirkopier i Austagderarkivet.

Diverse litteratur.

Utførte registreringer av faste kulturminner i Norge.
Islands historie i mellomalderen, Jon Johannesson.
Språklig tradisjon, Ola Stenshaug.
From the Indian Land, Malcolm Rosholt.
Paleografi (om fortidens skriftarter), Didrik Arup Seip.
Almanacka før 500 år, 1500-2000.

SPØRSMÅL OG SVAR

Jeg Ønsker opplysninger om: PEDER HANSEN, født 1754.
Han ble gift med Ellen Olsdtr. Kise 6/10-1785.
De hadde sønnene Hans født 1786 og Ole født 1795.
Da sønnen Hans ble født, bodde de på Bøe M. i Gjerpen.
Jeg har opplysninger om sønnen Ole og hans etterslekt
i Norge og i U.S.A.

Kjell Olsen
Hoppestadv. 80
3700 Skien

Kan noen gi opplyning om dødsfall og eventuelt skifte etter
LARS OLSEN, Brevik. Han er antagelig født i Brevik i 1759,
foreldrene var Ole Erihcsen og Johanne Svendsdtr.
Lars Olsen ble trolovet med Maria Sørensdtr. i juni 1788,
og senere gift.
Ifølge folketellingen 1801, var enken Maria Sørensdtr. hus-
eier i Brevik og hadde Lars Olsens "vanvittige" søster
boende i huset. Trolig har enken overtatt mannens barndoms-
hjem og bodde der med mannens pleietrengende søster.
Kirkeboken gir ingen opplysning om Lars Olsens død.

Oddvar Bonden
Gjekstadv. 80
3200 Sandefjord.

Giftemål.

Av Dag Straume

Han må ha vært en populær person på Grova han
Jørgen Knutsen nedistua Brosdal.

Han gifta seg i tur og vakker orden med 4 søstre
fra Grova.

Dette skjedde på første halvdel av 1800-tallet.

FRA DEN NORSKE RETTS HISTORIE. (Fortsatt fra forrige nr.)

Fredløse, rettløse og æreløse.

1. Fredløse. Der var to slags fredløse, ubotamænd og utlegdarmænd. Ubotamanden var "som død". Ubotamandr er som andadr, ubotamand er som død. Dette gjaldt muligens opprinneleg også den fredløse, som kunne kjøpe sin fred med bøter, men denne er ikke borgelig død etter de gamle lover. Den fredløse (ubotamanden) manglet enhver rettsevne og enhver rettsbeskyttelse og lignedes med skogens ville dyr (vargr, skoggangsmadr). Han hadde ingen formue, ingen slækt og intet ækteskap. Fikk en sådan mann eller kvinne barn med sin tidligere æktefelle, var barnet uækte og arveløst. En fredløs manns barn kaltes på Island "ulvedråbe", (vargdrope) og en fredløs kvinnes barn "båsunge" (basingr).

Vi finner vistnok ingen bestemmelser herom i de gamle norske lover, men det har sikkert vært norsk oppfatning, at ubotamannens ækteskap var oppløst. Dette framgår derav, at det i 1639 ble foreslått følgende nye bestemmelse: "Avler fredløs mann eller kvinde børn i deres fredløshed, de ere ligesaavel egtebørn som andre og arve derfor lige med andre ægtebørn."

Etter lovbogen medførte ingen annen straffedom enn den exekverede dødsdom ækteskapets oppløsning, men ved lov av 18. des. 1750 ble straffarbeide på livstid skilsmissegrunn, dog først etter 7 års forløp. Denne regel gjaldt inntil loven av 1902 gjorde en lang rekke av forbrytelser til skilsmissegrunn.

Utlegden var den fredløshet som kunne avsones med bøter, når forbryteren hadde fått kongens benådning (landsvist). Den var en betinget fredløshet og medførte kun løsørets forbrytelse, som Haakon Haakonsen i 1260 for drapstilfelle endret til en bot på 40 mark, som av Magnus Lagabøter ble satt ned til 13 1/3 mark. Det faste gods og det mulige overskudd av løsøret gikk over til neste arvinges værgemål, inntil den fredløse var restituert. Etter Frostatingsloven fikk utlegds mannen også beholde det løsøre som han kunne føre med seg til skogs og "skjule i kratt og buske". Sålenge utlegds mannen ikke hadde fått grid eller fred av konge eller ting, var han rettslig likestilt med ubotamannen.

2. Rettløse. Rettløshet er mangel på personlig rett eller adgang til å kreve privat bot for personlige krenkelser. Fra gammel tid var dette en følge både av fredløshet og trældom og ung alder. Men som en spesiell straff for visse nedverdiggende forfrytelser og forseelser møter vi rettløsheten først i Frostatingsloven og i Landsloven. Til disse forbrytelser hører småtyverier, falsk vidnesbyrd, nektelse av å vitne i fredsbruddssaker, løgnaktig praleri av ulovlig kjønssamkvem med kvinner, samt besvikelig omgang med umyndiges midler. Eldgammel er vistnok den regel som gjelder både i Norge og på Island, at arbeidsføre betlere er rettløse, såsant de kan arbeide, og de kunne opprinneleg kun fri seg fra rettløsheten ved "at kaste stav og skreppe på tingen", senere også ved faktisk selvhjulpenhet eller understøttelse av frænderne. Magnus Lagabøter gjør endelig "ubudne gjæster" til halvrettsmænd.

Den rettløse sies å være rettlaus, eller ikke at "eige rett å ser" eller senere "at heita madr (dreng) at verri, (at heimskari)". Dette svarer til hva man i dansk rettsprok kaller "mindremann". Da rettløsheten særlig rammer den "uærlige" karakter, løgneren og bedrageren, har den naturlige rettsfølge, at den rettløse mangler offentlig troverdighet: han kan ikke være vidne eller avlegge ed, og tildels er han heller ikke arveberettiget. Det bør regnes vore fædre til ære, at de ikke som sydgermanerne anså uækte barn for rettløse. Heller ikke bøddeltjeneneste medførte etter gl.norsk rett rettløshet.

3 Æreløshet. Til den gl.norske rettløshet svarer den gl.danske "mannhelgeløshet" eller "æreløshed". Det var en straff for "løgn" og særlig for verbalinjurier og boten var etter dansk rett 3 mark, som derfor ble infamerende ("de onde tre mark"). "Tremarksmann", "mindremand" eller "lovforvunden" var det samme som "æreløs". I slutningen av 16. århundre og særlig etter at det i norske lover ble antydnet at den norske 4 marksbotten almindelig gjorde en mann æreløs, fant den danske oppfatning inngang i Norge. I Lovboken avløste den danske tremarksbot den norske firemarksbot. I det 16. og 17. århundre ble det innført en rekke nye straffearter som også medførte æreløshet: Offentlig kagstrygning (pisking), forvisning fra byen og lign.. Disse ble først avskaffet ved lov av 17. mai 1848.

Æreløsheten medførte tap av vidnehabilitet og edshabilitet. Kun som innstevnt kunne han gå i rette for seg selv. Som saksøker måtte det beskikkes ham en fullmektig av øvrigheten.

Den æreløse kunne ikke være kjøpstadsborger, embeds- eller ombudsmann. Ennå medfører visse forbrytelser eller straffe tap av visse borgelige rettigheter.

Æreløsheten opphevedes ved kongens mandhelgebrev eller oppreisningsbrev, der svarer til vår nyere retts æretsoppreisning.

Torbjørn Aasetre

Fortsettes.

PRØV DINE KUNNSKAPER I GOTISK SKRIFTLESNING

*Bergenske Kjøbmænd som infinde sig paa Fiske-
værene og fylde den gemene Mand med Brænde-
viin for at træffe desto fordeelaktigere Contract.*

Bergenske Kjøbmænd som infinde sig paa Fiske-
værene og fylde den gemene Mand med Brænde-
viin for at træffe desto fordeelaktigere Contract.
(Generalkirkeinspeksjonskollegiet. Visitasberetning
Bergen stift 1748). Gjengitt fra Norsk Historisk Leksikon.